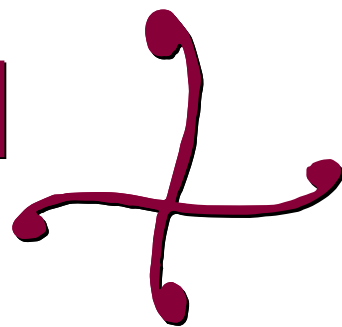

EUSKALERRIAREN EDESTIA-I (IX.)

2. ZATIAN.

Sarreratik datorrena.

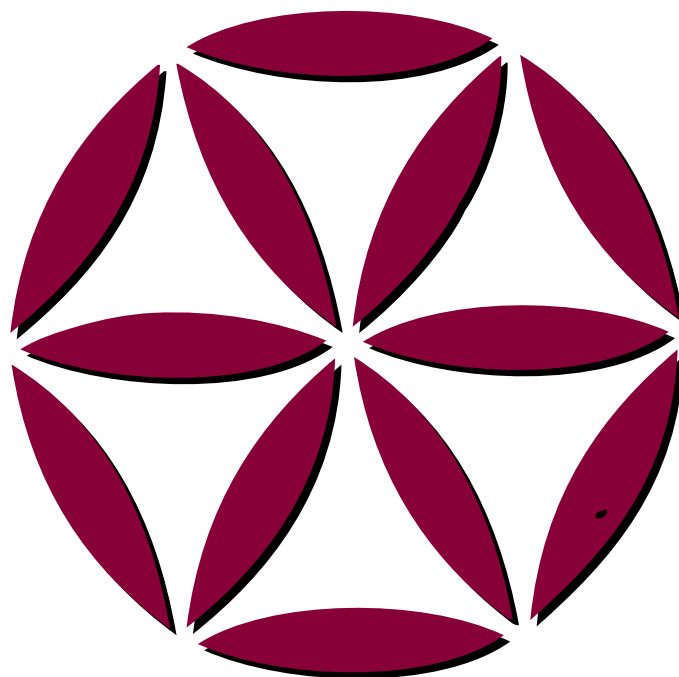
Euskaldunen orduko erlijioa eta izkuntza.

Aita Henao, Cejador´tar Julio eta Luzuriaga´lakoak esaten dabe, euskaldunak, beti izan garala monoteismu edo jainko bakar baten eritxikoak.

Olan izan balitz, begitu nundik nora agertzen da Omosapiensen asierazkoak garela, eurak lenengo denbora orreitan, Egille edo lenengo Jaungoikuaren eritzi-koak ziralako.

Baiña Anesek beste gauza bat diño: Jaungoikuaren izena, gramatikako arloetan gainberan doan itzaren zentzua dala, euskeraz izan balitz: *jauna* eta *goikua*, edo ta *goiko jauna* eta ez latinkumean idatzitako *jaungoikua*´ren itzagaz.

Eta itz ori geien, orain Xn gizaldikoa izango dala, XIIIn gizaldian Aymeric Picaud frantzez lekaideak, IIn Kalixto Aita Santuaren konpostelako *Aymerik´en IIn Liburu Zarrean* esaten dauan

lez, euskaldunak Jaungoikuari *urtziaren* izenagaz deitzen eutsiela gero agertuko dan lez.

Bai esaten dabe, Euskaldunak Etruskoakin seniduta egon giñela, oneri be oscos esaten eutsielako, eta au izan leike, orain 6.000 urte Mesopotamiako Eufrates inguruan Sumeriotarrak kokatuta egon ziran lekutik urten ebelako Etruskoak, gero Arno⁽¹⁾ ta Tiber ibaiaren bitartean kokatu ziranak, eta bateratasun guzti onek izan leikezala, irurak Omosapiensen leen oiñarrietako izkuntza eta oituratik etorten dirala esateko, geroago euskal toki izenak esango daben lez.

Etrusko onein sinismenetan, jainko bat bakarrik onartzen eben, eta iru ate zabaltzen ebazan, Jano, Jupiter eta Minerbari euren gurketak egiteko.

Jano, señor edo dios esan gura dau euren eroan onaren⁽¹⁾ zentzuan, *euskeraz jaun edo señor* esaten dan lez.

(1) Deban dago izen bardiñagaz "Arno-Mendia". (2) Eraman-ona = filosofia moral.

Ortik esan leike datozela edesti aurreko *baskos euskos*´en leiñu bi onein artu emonak.

Euskaldunen artean Illetargieri *goikua* be esaten eutsoen, eta beraren gurketakoak aipatzen ba dituguz *jaun goikua (señor luna)* esangura eban.

Ez gintzazan naastu erri-aldan etorri edo emendik aldatu ziranarekin, gure izkuntza eta RH´ak aurkesten dauan lez, eta gitxiago kristautasunean sartu giñanetik *Jaungoikua*´ren sinismenagaz, danon gaiñetik *berari* eskatzen dautsaguzelako bear doguzenak.

Eta orren esangurean azaldu leiken gauzea dala: europeoak, euskaldunak baiño geiago nastu zirala, orain 5.000 edo 4.000 urte Ekialde-Erditik erri aldan etorri ziran lur-lantzaille edo nekazari ta abelzaiñarekin.

Eta guzti au zeaztuteko, gure egunerarte etorri diran *etxearen* legeak aipatu bear dautsuedaz, zuek berotzeko gogoagaz, ia ausartzen zaretan Arrindatar Anastasioren liburua *Magia y Religión Primitiva de los Vascos* irakurten.

Lenauko euskaldunen artean, garrantzi aundikoa izaten zan sendiaren ekonomi edo buruzpidea zatigabekoa izatea edo etxearena izatea eukezan illobigaz batera, eta ondorengo izaten zanagaitik, ardura orreik aurrera eroatea.

A ta guzti, ondorengo kanpotik geratzen ziran etxe-ko guztiak, euren tellea eukiten eben, ezkondu arte eskubidea emoten eutsoena etxe artan bizi ta eukiten eban gelan lo egiteko, bai eta bertan ilten bazan, etxearen illobian lurperatzeko.

Eginkizun oneikaz argi ikusita, lenagoko euskaldu-

nen oituran ez zala egon ezeren jabetasunik, bizitzaren ordezkartzazko arremantetan *ardurea* izaten zalako jabetasun guztia.

Askatasunezko demokrazi aundia-gorik ikusi leike ?.

Iñork, jabetasunezko norkeririk euki bage, danok: sendi, erri, lurralde, ta aberriko etxearen *zerbitzura edo arduran egoteko* ?.

Badago beste ikusgarri gauza bat be, *baratza*´ren itzagaz sortzen dana: guk baratz edo baratza, landu egiten doguzan lurrai esaten dautsogu. Eta izen edo deitura ori ez da lur landutik datorrena: *ilten ziran jaiio barriak, etxearen alboko teillatupean lurperatzen ziran hurretik baiño*. Geienetan, landatutako ereiñotzaren gerizpean egiten ziranai, kronlekezen⁽¹⁾ antzera.

Sorgiñak, gezurrezko ipuiak, zitalkeria edo ta zantzailkeriak⁽²⁾ gure Euskalerrian.

Gure Euskalerria zarra da, eta bere sakonezko jakintzan naita zentzu aundienetan, zeatz eta egiz jokatu arren,

(1) *Kronleke = cronlech, monumento megalítico consistente en una cerca de piedras y de forma elíptica o circular.* (2) *Euskaldunen Zitalkeria edo zantzail-keriak = picaresca delos vascos.*

eizako aberetasunen erasotik asita, ez eben ezagutzen gauzak ta illuntasunak emoten eutsoezan bildurretik alde egiteko, lan uzteko denboran euren artean alkartzen ziran eta kon-daira lez, gertakizunekaz eta ez eza-gutzen ebazan gauzakin, asma eziñe-rarte irauten eben euren jakin naian, eta bildurragaz gazteak latz ikaratze-ko edo ta euren azle edo irakasle lez, gaztigu⁽¹⁾ edo oarkizunetan emoten ebazan euren denborak.

Bide orretatik sortuko ziran asma eziñerarteko aztikeriak⁽²⁾, Sorgin-eriak, dantza, dantzari, akelarre ta gure Euskalerriko kondaira zarrak, gauza guztiakin sortzen dan lez, baita onera-ko antzerki lez ikasteko ibilten ziranak, edo txarrerako, ostonduka zemai⁽³⁾, mendeku⁽⁴⁾, bildurtzeko begizkoa egin, gazkinaian gibel-asmu⁽⁵⁾, gaiztokerira-ko sirats⁽⁶⁾ ibilten ziranak eta abar.

Orren gaiñetik, eukiten ebazan arremanari eta txantxetan asten zira-nean euren artean gatz apur bat emote-ko artu-emonari, adarra jotea edo zantzailkerietan⁽⁷⁾ jolaztea izaten zan baserritarren euskal joko nagusia, atzean edo lotsatuta ez geratzeko, au-sartasun edo eurak eukiten eban tre-betasun aundiena erakutsi bearrean geratuz, maltzur edo egi-biurrezko joko orreitan irbazle urteteko.

Euskaldunak, siñiskeritsuak⁽⁸⁾ izan ote ziran ?. Ez !!.

(1) *Gaztigu = aviso, mensaje, desengaño, castigo.*
 (2) *Aztikeria = magia, hechiceria, brujeria, encanto, sortilegio, presagio.* (3) *Zemai = amenaza.*
 (4) *Mendeku = tirria, espíritu de venganza.* (5) *Gibel-asmu = con segunda intención. Gibel-asmukoa izan = ser hombre desegundas intenciones.*
 (6) *Sirats = intención, deseo íntimo, hado destino. Gaiztokerietan sirats ibili = incrementar las malas intenciones en la adversidad.* (7) *Zantzailkerietan = pilleria, granujada, holgazaneria, truhaneria.*
 (8) *Siniskeritsuak izan ziran ? = los vascos eran su-persticiosos ?.*

Nai ta sorgingotasunaren ekanduzko arloetan, sorgin guztien irakaslea Anbotoko Mari izan.

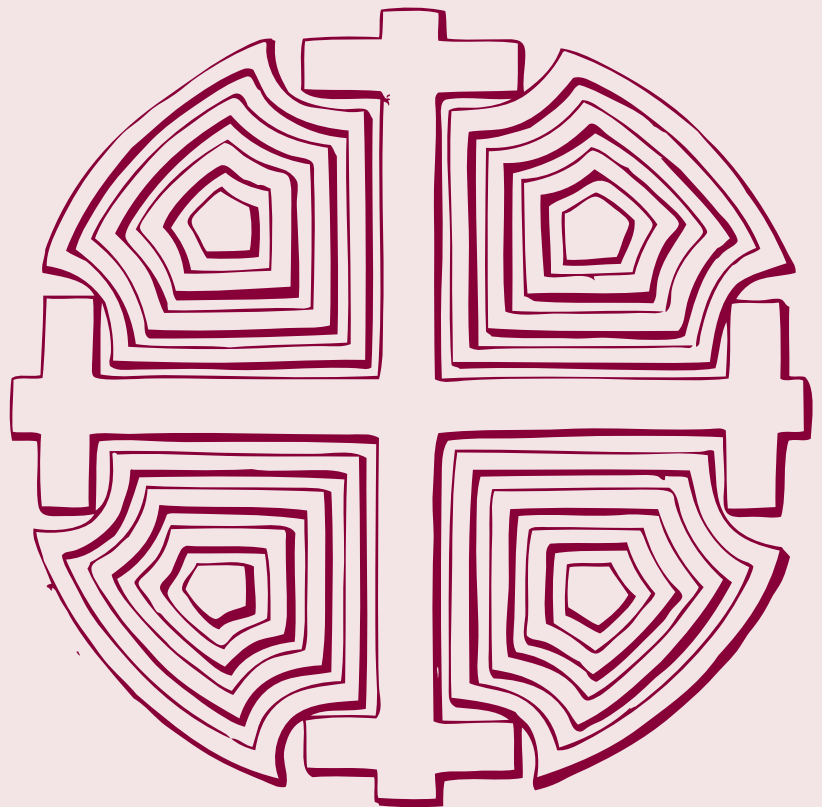
Ala, illuntasunak emoten ebazan bildurragaitik izango ote zan guzti ori ?.

Dana dala, amarrugabeko⁽¹⁾ euskaldun edo kanpostar bat txantxetako joku orre in inguruan jausten zanean, burua naiko nastuta eroaten ebala bai.

Euskalduna beti izanda egi zalea, eta amarrubageko bide ortatik sartzen ziran adarra joteko maltzurkeri guzti orreik.

Gure aitite amamarentzak, sorgiñak eta sorginakeriak ez ziran guztiz egizkoak izan, euren arteko asmakizunetan joku lez ibilten ebazalako, baiña katolikotasunaren inkisiziozko menperatzaileak ezpata ta suaren legeakaz agertu ziranean, eurak asmatutako siniskeriak euskal eta

(1) *Amarru-gabeko = ingenuidad, sinceridad, candor.*

munduko giza guztiaren buruetan sartzeko, berezko errigizarteetan ibiltzen ziran asmameneko joku orreik egi lez artuta, ikaragarritzko triskantzak egin ebazan erritarren artean.

Ortik aurrera eta suaren oitura be kristautu egin eben ondoren, euskaldunak Jaungoikoari egiten eutsoezan eskari guztietarako Gurutzea ibili dabe gaurko egunerarte.

Euskaldun guztiak irakurri bear leukie Anastasio Arrindak 1.985ean idatzi eban: MAGIA Y RELIGION PRIMITIVA DE LOS VASCOS.

Eta emen Iriondo´tar Mikelek arrazoiz esaten dauana:

Euskalerrian, Kristautasuna ta sartu ziran aurrerakuntzazko trebetasun guztiak, geiago sartu zirala jakintzazko trebetasunaren artu emonetik, endak nastu bidetik baiño.

Orregaitik: gure jendekuntz aundiko euskal nortasunezko izkuntza, European Indoeuropeizatuta ez dagon azkeneko izkuntz bakarra dala, esaten dau.

Mikelek eritzi au nabarmentzeko: *Mundu oneitan, dana dala besterekiko edo besteganakoa⁽¹⁾ esaten dau*, eta Ludi onen gizakumea-

(1) *Besterekiko edo besteganakoa = relativo.*

ri kokameneko toki inguruaren eragipenetik kanpo, etorten ziranakaz edozelan nastuteko, zeozerk bereizgarritzen badautso, daukan trebetasun edo ta gaitasunak⁽¹⁾ dirala. Eta euskal-erri onetatik, europatik bezala, danak aldatu dirala esaten dau.

Ez jakien gertatu bardin, leenengo Omosapiens edo euskal eragipenetik urrundu zirenai, euren leiñuen naasteakaz erlijioan nastuta, edozer gauzaren gurketara aldatu ziralako.

Begitu, nundik nora agertzen jakun gaurko euskaldunai Omosapiensenekoa *arbasoen aitortza*, gure *Jaungoikua, izkuntza eta oiturazko sinismenak ordutik daukaguzelako gure askatasunaren demokrazizko izaeran*, gaur erakutsi egiten dogun lez, eta *oiturazko Lege Zaarretan* irarrita daukaguzenetik be, errez atara leikezanak.

Orregaitik dakigu gaur Zubiaga eta Legarreta´tar Felix´ek esaten dauan lez: *euskerea* al dalako izkin bakarreraiño eldu leikena, orain ezin dala esan alderatzailleak esaten dabean antzera: *euskerea jatorriz, ezagutzen ez dan mintzoera bat dala*.

Bere izatean, bera dalako berezko aitortzaille, oguzpeneko mintzoeraren⁽²⁾ jaiokera-tik.

Eta *euskerea* orregaitik, mintzoeraren jatorrizko itz bakar bidetik eta onen eredu nagusiko leen analoji arauz, beren jaiokera argitzen dauan *izkuntz bakarra* dalako.

Atutxa´tar Paul

Zornotzan 2.017ko urtean Urrillaren 16an

(1) *Andi-gaitasun* = propensión a crecer. *Gaitasuna* = idoneidad, capacidad, habilidad, disposición. (2) *Oguzpeneko mintzoera* = pronunciación articulada.

